

BESZÁMOLÓK

SZEMLÉK

REFERÁTUMOK

Megújul a könyvtári szabványosítás

Egy szabályzat – némi bevezetéssel
– a szakmai közvélemény tájékoztatására

A sokéves múlta visszatekintő hazai könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási (dokumentációs) szabványosítás a nemzetközi mércét is elbíróan magas színvonalú volt a 80-as évek végéig. A legfontosabb munkaterületeket és eszközöket, a nemzetközi szabványosítást gyorsan követve, vagy éppenséggel azt megelőzve – álláspontunkat utóbb (a nemzetközi szabványosításban elért jelentős befolyásunk révén) nemzetközileg is eredményesen érvényesítve – szabványosítottuk, kielégítve a legfontosabb szabványosítási igényeket, megteremtve a kompatibilitás feltételeit és a használók eligazodását egységesített eszközökkel segítve. Olyan eszközöket és folyamatokat is nemzeti szabványok szabályoztak, amelyeket külföldön általában egyesületek, szakmai intézmények és más hasonló szervezetek által készített szabályzatokkal szabványosítanak. A könyvtári szabványosítás kiterjedt (vagy legalábbis élesztően hatott) a határterületekre is, így mindenekelőtt a kiadói, vagy a publikációkat nagymértékben befolyásoló szabványokra (azonosító számokra, kódokra, dokumentumok alaki és adatközlési szabályaira) is. Néhány szabvány már közvetlenül készítette elő a korszerű információs technika/technológia alkalmazását.

Ez a fejlődés az 1990-es években, különösen 1994 után jelentősen lelassult, miközben a technológia változásai következtében a korábbi szabványok – részben vagy egészükben – gyorsan avultak el, és új szabványok iránt mutatkozott igény. Az új szabványok létrehozására és a korábbi szabványok felülvizsgálatára irányuló, kielégítetlen igény (a hazánkban különösen heterogén automatizálási eszközök alkalmazása miatt is) kompatibilitási nehézségekre vezetett. Az új, „szabványosítás után kiáltó” eszközök és folyamatok szabványosít-

atlanok, a forradalmian átalakuló folyamatok pedig a régi szabványokkal nehezen összeegyeztethetőkké váltak.

A megtorpanás fő oka a szervezeti keretek szétesése és a finanszírozási körülmények megváltozása volt. A korábbi, sikeres nemzeti szabványosítást és a nemzetközi szabványosításban való eredményes részvételt az állam a Magyar Szabványügyi Hivatal (MSZH) útján közvetlenül finanszírozta. Ebből adódóan a szabványosítás előkészítésének és végrehajtásának szakmai/társadalmi környezete is az MSZH körül alakult ki, nevezetesen a Könyvtári és Információs Szabványosítási Műszaki Bizottság, és az egyes szabványok kidolgozására létrehozott szakbizottságok működését is, továbbá a nemzetközi szabványosításban való részvétel számottevő részét is az MSZH szervezte, és költségvetése biztosította ezek fedezetét. Az MSZH átalakulásával Magyar Szabványügyi Testületté (MSZT) jelentősen megváltozott a helyzet. Egyes (igen ritka, a mi szakterületünket nem érintő) nemzetközi szabványok honosításán kívül a szabványosítást az illető szakterületeknek (az adott területen működő vállalatoknak, intézményeknek, szervezeteknek) kell megrendelniük az MSZT-től, mégpedig igen magas áron. A Műszaki Bizottság is de facto megszűnt: tagjai csak az MSZT tagjai lehetnek, a tagsági díj összege pedig a könyvtárak túlnyomó többsége számára lehetetlenné teszi a tagságot; jelenleg a szakmából csak a Művelődési és Közoktatási Minisztérium és (az egyesületeket illető tagdíjkedvezménnyel élve) a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagja az MSZT-nek és az illetékes műszaki bizottságnak.

Három éve a könyvtári szakmai szervezetek, az Országos Széchényi Könyvtár és annak Könyvtártudományi és Módszertani Központja az MSZT

egyértelműsége mellett kezdeményezték a könyvtári szabványosítási szervezet és folyamat átalakítását, megfelelő szakmai szervezet kialakítását, és részben új szabványosítási módszerek alkalmazását. E kezdeményezést az MKM is támogatta, de a folyamat meglehetősen elhúzódott, részben finanszírozási problémák miatt, részben pedig „profi” szervezet létrehozása híján. Néhány új, illetve revideált szabvány így is létrejött, és tervek születtek a továbbiakra nézve, de az eredmény szervezeti és anyagi háttér híján nem volt kielégítő.

Ezen a helyzeten kíván változtatni a most létrejött *Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság*. Az alábbiakban megismerkedhetünk e bizottság összetételével, szervezetével, szabványosítási alapelveivel és feladataival, valamint munkarendjével. Előnyös e szempontból, hogy a könyvtári törvény koncepciója egyértelműen államilag finanszírozandó központi szolgáltatásnak tekintti a szabványosítást.

Az említett dokumentum önmagáért beszél. Mégis kiemelünk három lényeges szempontot:

- a nemzetközi gyakorlathoz alkalmazkodva és a finanszírozás adottságai miatt a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási – bő értelemben vett – szabványok számottevő része nem (egyébként eleve diszpozitív) nemzeti szabványok, hanem az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Országos Széchényi Könyvtár által közreadott **szakmai szabályzatok** formájában jelenik meg a jövőben;
- a nemzetközi szabványokra és szabályzatokra alapozott, szűkebb használó kört érintő egyes szabványok (szabályzatok, pl. nálunk ritkán előforduló írásrendszerek transliterációja) esetében helyet kap az a módszer is, amikor a nemzeti szabvány, vagy a szakmai szabályzat csak a hatályos nemzetközi szabvány (esetleg szabályzat) használatát írja elő, esetileg magyar fordításban (adaptációval) közölve a nemzetközi szabvány/szabályzat egy részét, pl. a bevezetést és/vagy a fogalommeghatározásokat;
- a szabványosítás folyamatába, különösen előkészítésébe, elsősorban a szakmai szervezetek útján, minél szélesebb kört vonnak be.

A bizottság kidolgozta a szakterületen 1997-ben és 1998-ban folytatandó szabványosítás tervének tervezetét is. Ez azért csak tervezet, és azért későbbi időszakban tesszük közzé, mert végleges tartalma függ a költségvetés elfogadásától. A terv kiter a meglévő szabványok revíziójára (ideértve a revideált nemzetközi szabványok honosítását is), valamint új szabványok, illetve szabályzatok kidolgozására vagy kihirdetésére. Végleges jóváhagyása után tartalmáról tájékoztatni fogjuk a szakmai közvéleményt, a szakajtó útján is és egyéb eszközökkel.

A Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság összetétele, szervezete, feladata és munkarendje

1. A bizottság

1.1 A Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság (rövid neve: Könyvtári Szabványosítási Bizottság, a továbbiakban: bizottság) tagjai

- az Informatikai és Könyvtári Szövetség (KIK),
- az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK),
- a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE),
- a Magyar Szabványügyi Testület (MSZT) és
- az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)

képviselői és a bizottság elnöke (lásd a 2. szakaszt).

1.2 A bizottság elnökből és tagokból áll. Az elnököt a bizottságba delegált tagok választják, vagy maguk közül, vagy más, szakmailag alkalmas személyt, előzetes szóbeli jelölés után. Több jelölt esetén titkos szavazással kell az elnököt megválasztani. Ha valamely, a bizottságban részt vevő szervezet vagy intézmény képviselőjét választják elnökké, akkor az az intézmény (szervezet), amelynek képviselőjét elnökké választották, az elnök helyett más képviselőt delegálhat. A bizottság titkára a szakmai szabályzatok készítésének koordinálására és az MSZT-vel való kapcsolattartásra hivatott szervezet, a KMK-ban működő, az OSZK főigazgatójának utasításával létrehozott szervezeti egységnek, a Könyvtári Szabványosítási Irodának (a továbbiakban: KSZI) vezetője/munkatársa.

1.3 A bizottság nem önálló jogi személy. Összetételének, szervezetének, feladatainak és működési rendjének jelen leírása a bizottság tagjainak egyhangú jóváhagyásával lép hatályba, illetve módosítható.

2. Alapelvek, feladatok

2.1 A bizottság végzi

- a szabványosítási igények nyomon követését;
- a kidolgozandó szabályozási dokumentumok tárgyának, műfajának és főbb elveinek meghatározását;
- a szabványosításhoz szükséges finanszírozás tervezését;
- a kapcsolat tartását a Magyar Szabványügyi Testülettel (MSZT) az MSZT-nek a bizottságban részt vevő tagja és az MSZT illetékes műszaki bizottságában képviselt szervezet(ek) révén;

- a KSZI tevékenységének szakmai irányítását és
 - a szakterület szabványosításáról szóló szakmai tájékoztatást.
- 2.2 A finanszírozási feltételekre tekintettel és a nemzetközi gyakorlat szerint a bizottság a nemzeti szabványoknak az MSZT keretében történő kidolgoztatása mellett szakmai szabályzatok kidolgozását is szervezi és – a KSZI útján – koordinálja.
- 2.3 A nemzeti szabványok kidolgozását a bizottság döntése szerint a KSZI az MSZT-től rendeli meg.
- 2.4 A szakmai szabályzatok tervezeteit a bizottság döntése szerint, a KSZI útján, megfelelő javaslattevő személy(ek) felkérésével, e célra felkért szakbizottság keretében (és – szükség szerint – szélesebb körű társadalmi vitára alapozva) kell kidolgozni. A szabályzatokat a bizottság hagyja jóvá, majd azokat könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási szakmai szabályzatokként kell közreadni, a KMK kiadásában, közreadóként az Informatikai és Könyvtári Szövetséget, a Magyar Könyvtárosok Egyesületét és az Országos Széchényi Könyvtárat tüntetve fel.
- 2.5 Nemzeti szabványként kell kidolgozni:
- azokat a szabályozási dokumentumokat, amelyek kidolgozásában a könyvtárak érdekeltek, de amelyek – részben, vagy egészében – más intézményektől követelik meg a szabvány szerinti eljárást (pl. dokumentumszámozási rendszerek, kódrendszerek, dokumentumok megjelenési formájára és azokon feltüntetendő adatokra vonatkozó szabványok);
 - lehetőség szerint azokat a szabványokat, amelyek világméretű (ISO), illetve európai regionális (EN) szabványok honosításaként jönnek létre.
- 2.6 A szakmai szabályzatok kidolgozása és a tervezetek megvitatása során minél szélesebb körű szakmai együttműködésre kell törekedni. A szakmai szervezetek szükség szerint előkészítő munkákba is bevonhatók.
- 2.7 Olyan esetekben, amikor a szabvány (szabályzat) használók szűkebb körét érinti, mind a nemzeti szabványok, mind a szakmai szabályzatok kidolgozása pótolható az eredeti nemzetközi szabvány használatát előíró jóvá-

hagyó közleménnyel, illetve az eredeti szabvány vagy szabályzat használatát előíró szakmai szabályzattal.

- 2.8 A bizottság a nemzetközi szabványosítási, illetve szabványjellegű dokumentumok kidolgozását végző szervezetekkel az MSZT, illetve az adott nemzetközi szervezet munkájában résztvevő hazai intézmény(ek) útján kapcsolatokat tart fent, tájékozódás, illetve a hazai szakmai álláspont képviselője érdekében.
- 2.9 A bizottság gondoskodik a szabványosításról, valamint a megjelenő szabványokról és szabályzatokról szóló tájékoztatásról (a szakajtatásban és egyéb keretekben).

3. A bizottság munkarendje

- 3.1 A szabványosítás finanszírozását a bizottságnak a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól kell kérnie, távlati és éves tervezés alapján, a könyvtári központi szolgáltatások keretében. A bizottság dönt az e célra folyósított, és más célra nem használható, az Országos Széchényi Könyvtárhoz telepített összeg felhasználásáról a KSZI útján. E forrásból kell fedezni a KSZI működési költségeit is.
- 3.2 A könyvtári szabványosítási bizottság legalább évenként kétszer, szükség szerint ennél sűrűbben ülésezik.
- 3.3 A bizottság ülésein részt vesz (ha nem tagja a bizottságnak, tárgyalási joggal) a titkár. A bizottság minden ülésére meghívja – megfigyelőként – a Művelődési és Közoktatási Minisztérium illetékes osztályvezetőjét, vagy annak megbízottját.
- 3.4 A bizottság döntéseit a jelen levő tagok (legalább négy tag) egyszerű szótöbbségével hozza. Kivételt képez az 1.3 szakaszban meghatározott döntés. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt. Indokolt esetekben a döntéseket levélszavazással (ideértve az elektronikus postát) is meg lehet hozni, de megvitatást indokoló esetben a bizottság ülését össze kell hívni.

E szabályzatot a bizottság 1997. április 4-i ülésén egyhangúlag jóváhagyta.

1997. április 7.

Vajda Erik
(az MKE elnöke)